

Omatunto kolkuttaa

Jumalan, äidin vai tasavallan presidentin ääni?

Jokaisella meillä on omatunto. Omalla tunnolla tarkoitetaan ihmisen sisäistä tajua oikeasta ja väärästä. Se on lähtöisin Jumalasta, vaikkei sitä voikaan suoranaan yhdistää Jumalan ääneen. Omatunto on lähtöisin Jumalasta samassa mielessä kuin elämä itse ja elämää ylläpitävät luonnonlait.

Toiset taas ajattelevat, että omatunto heijastaa pikemminkin ympäristömme odotuksia. Sen syntyyn ovat vaikuttaneet eniten omien vanhempiemme ja muiden meitä kasvattaneiden aikuisten käsitykset hyvästä ja pahasta. Toiset taas korostavat yhteiskunnan merkitystä. Heidän mielestään yksilön omatunto heijastaa koko ympäröivän yhteiskunnan moraalisia arvostuksia.

Muoto ja sisältö: periaatteet ja käytäntö

Vaikka näkemykset, joiden mukaan omatunto syntyy kasvatuksen ja ympäristön odotusten seurauksena, eivät tarvitse Jumalaa omantunnon selvitykseksi, ne eivät välttämättä ole ristiriidassa kristillisen käsityksen kanssa. Omatunto myös kristinuskon mukaan voidaan määritellä laajasti kaikkien sellaisten tekijöiden yhteisvaikutukseksi, jotka pitävät yllä ihmisen kokemusta siitä, että tietyt teot ja suhtautumistavat ovat oikeita ja toiset vääriä.

Omatunto voidaan jakaa muotoon ja sisältöön: Jokaisen ihmisen taju siitä, että hänen on tehtävä hyvää ja välteltävä tekemästä pahaa on omantunnon muoto. Omantunnon sisällöllä taas tarkoitetaan sitä, mitä pidetään oikeana ja vääränä. Ympäristön ja kasvatuksen vaikutus koskee ennen kaikkea omantunnon sisältöä. Yksilöiden ja erilaisten yhteisöjen normit ja arvot vaihtelevat suuresti, mutta kaikilla ihmisillä omantunnon muoto on samanlainen.

Terve ja sairas omatunto

Omatunto on lahjomaton tuomari. Kun tietää, että jokin teon pahaksi tai vääräksi, omatunto vaatii olemaan tekemättä tuota pahaa tai väärää tekoa. Ja kun tietää, että jokin teko on oikein, omatunto vaatii tekemään sen. Tekojen lisäksi omatunto arvio myös tekojen takana olevia motiiveja ja pitää niitä epäoikeudenmukaisina, väärinä ja pahoina.

Teologi Paul Tillich on sanonut, että terve omatunto on sairasomatunto. Hän tarkoittaa tällä sitä, että omatunto on kunnossa silloin, kun se "kolkuttaa" eli aiheuttaa eräänlaista moraalista kipua varoittamalla väärästä, pahasta ja epäoikeudenmukaisesta. Puolalainen satiirikko Stanislaw Jerzy Lec taas on ilmaissut saman asian toisella tapaa "Hänen omatuntonsa oli puhdas. Hän ei koskaan käyttänyt sitä."

Omantunnonvapaus

Kristinuskon muovaamassa eettisessä ajattelussa korostetaan omantunnon merkitystä. Ihmisen tulisi aina kuunnella omantuntonsa ääntä. Tuomas Akvinolainen, 1200-luvulla elänyt munkki ja teologi opetti, että jos jonkun omatunto pitäisi vääränä Jumalaan uskomista, sellaisen henkilön ei missään tapauksessa pitäisikään uskoa Jumalaan. Itse asiassa Jumalaan uskomisen olisi Tuomaan mukaan sellaisessa tapauksessa syntiä.

Kristinuskon vaikutus näkyy esimerkiksi YK:n yleismaailmallisessa ihmisoikeuksien julistuksessa, jossa omantunnonvapaus luetaan kaikkein keskeisempiin ihmisoikeuksiin. Julistuksen mukaan jokaisella on oikeus noudattaa omantuntonsa ääntä eikä yhteiskunta saa pakottaa ketään tekemään sellaista, minkä hänen omantuntonsa sanoo vääräksi.

Vaikka omaatuntoa pidetään lahjomattomana ja erehtymättömänä - ainakin muotonsa puolesta – ihminen voi nujertaa oman omantuntonsa ja olla välittämättä sen vaatimuksista. Uskonnollisessa kielenkäytössä sellaista kutsutaan omantunnon paaduttamiseksi. Ihminen lienee luomakunnan ainoa

olento, joka kykenee valehtelemaan itselleen ja vieläpä uskomaan valheensa. Kun itsepetosta jatkuu tarpeeksi kauan, lakkaa omatuntokin lopulta kolkuttamasta.

